

CHIPUL NOSTRU

György Bözödi scrie despre secuii iudaizanți că priveau în Biblie ca într-o oglindă: „Printre cărțile profeților li s-a părut că-și zăresc propriul chip...” “Cred că-n zilele noastre multe sute de milioane de oameni (a cîta parte din globul pămîntesc?) pot spune despre ei același lucru, practic toți cei ce se nasc și cresc în cultura iudeo-creștină. Căci Biblia e lectura fundamentală, pentru mulți unica, e Cartea însăși – chiar și pentru analfabeți.

...Eu însă aș vrea să mă refer la perioada cînd, în zorii vieții noastre, în faza foarte timpurie a copilăriei, ne întîlnim cu Dumnezeu, cu credința. Cînd carte nu există – încă.

Cînd sînt – în lume sau față în față cu lumea –, într-o irepetabil de firească nemijlocire, doar eu.

Fiecare om își are propria experiență în ale credinței. Din clipa cînd devenim conștienți că trăim și începem să ne răspundem ce e moartea, trebuie să ajungem, pe calea concluziilor trăite cît mai personal, la un fel de împăcare: în ceva trebuie să credem. Degeaba abate o religie instituțională sau alta trăirea personală a începutului de lume spre un sistem de formule și simboluri îndeobște admis; chiar și atunci rămîne în fiecare dintre noi coerciția trăirii, simțirii, reprezentării, cu

*În vale, râul Cușmed; în zare,
la poalele dealului Firtoș,
colinele ascund Inlăcenii, iar
în partea stîngă, sus,
a fotografiei satul Atia...*

minunatul ei produs individual: imaginea clipei **în care credința prinde rădăcini**, imagine ce se întipărește pentru toată viața în conștiința noastră.

Pe nou-născut îl așteaptă deja credința sa: e botezat etc. Pentru întrebările, îndoielile sale sînt pregătite de mult răspunsuri. Și totuși, drumurile pe care le parcurgem cu toții sînt incredibil de personale pînă să ne descoperim, după trăirea *instinctului religios*, credința.

Instinct universal.

Printre trăirile care mi-au marcat adolescența, una – fundamentală – a fost cea cînd mi-am dat seama de chemarea pe care aș fi putut s-o am pentru mai multe religii. Cușmed, Atid, Crișeni, Bezidul Nou, Sîngeorgiul de Pădure – sînt cele cinci localități prin care curge apa Cușmedului, râul Cușmed (sau, simplu, Cușmedul). În dreptul Sîngeorgiului de Pădure, acesta **se vîrșea** în Tîrnava. Căci, din 1989, în amonte de Sîngeorgiu, apa adunată dincolo de barajul ce închide valea a potopit Bezidul Nou, care nu mai există. Cum a fost în stare acest firav rîuleț, cu izvorul în preajma localității Cușmed, să se umfle, după cîțiva kilometri de ocoluri, la asemenea proporții – e pentru mine lucru de mirare. M-am născut la Cușmed; am trăit pînă la vîrsta de nouă ani în locuința învățătorului, lîngă biserică, în partea dinspre munte a satului. Tata a fost învățător, așa că am trăit tot timpul în astfel de locuințe pentru institutori, în preajma bisericilor. Ferestrele dădeau spre piața satului, iar grădina se învecina cu cimitirul și zidul din jurul bisericii. La cîțiva pași, spațiul nelimitat, cîmpia și, destul de aproape, muntele, pădurea. „Atidul e capătul lumii, iar de acolo mai sînt șase kilometri pînă la Șiclod“ – sună

În colțul din stînga sus, sub Piatra-Mare, bănuim, între cei doi arbori, izvorul Cușmedului.

mult-citata zicală; dincolo de Șiclod nu mai e într-adevăr nimic, de asta – copil fiind – m-am putut convinge în repetate rînduri.

Șoseaua din fața bisericii și a casei învățătorului din Cușmed se avîntă pe coasta muntelui și, după cîteva serpentine, se termină în piața din mijlocul satului numit Șiclod. De la marginea satului, de pe munte, unde te poartă și de unde te aduc doar cîteva poteci, se poate vedea, în depărtare, o vale. În curbura dinspre Cușmed a muntelui e o stîncă: Piatra-Mare. Relativ aproape de casa noastră. Cît e ziua de mare, puteam să casc ochii la ea, să bat, împreună cu copiii mai mari, drumul pînă la poale, iar de pe vîrf (punctul cel mai înalt din ținut) să-mi rotesc privirea de jur împrejur; și de aici se putea vedea o vale mai îndepărtată. La picioarele Pietrei-Mari, era un izvor. Mititel, obișnuit. Cu apă rece și curată: bună de băut. Izvor ce-și susură domol apa tot timpul vie într-un firicel șerpuit căruia, la cincisprezece-douăzeci de metri de-acolo, i se zice rîu. *Rîul Cușmedului*. Cum e posibil să *fișnescă apă pe culme de munte*, de unde și cum se ridică apa acolo – erau pentru mine, fraged copil, taină și minune.

O apă curgătoare cu totul neîncadrabilă: la izvor, mai poți să bei din ea, ajunsă rîu însă – ba.

Rîul, pe care o vită mai însetată ar putea să-l soarbă, e în stare totuși, după un curs de un kilometru și jumătate, să acționeze, o dată ajuns în sat, o moară hi-

draulică. Din loc în loc, adîncimea e numai bună ca pruncii să facă baie și să pescuiască. Verile însă, rîul aproape că seacă.

Stă și se minunează omul unde dispar în astfel de situații peștii. Uneori, povestește mama, era cîte o secetă că fîntînile secau, iar din apa băltind ici-colo în matca pîrîului se adăpau cel mult animalele. Apa de băut se aducea din satele de dincolo de munte, de pe valea Tîrnavei, în butoaie așezate în căruțe. Și, pentru că se usca și iarba, copiii erau trimiși să adune frunze din pădure, care erau puse la uscat, ca animalele să aibă asigurat nutreț pentru iarnă.

Vară de vară, albia Cușmedului se întinde de-a lungul văii ca o piele uscată de șarpe, iar apa sticlește doar ici-colo, printre pietre. Aproape de necrezut, acest pîrîiaș e – destul de des – în stare să se și reverse potop peste sate, să ia cu el copaci, pietre, garduri; ba, umflîndu-se pe neașteptate într-o noapte, s-a întîmplat să ducă cu el chiar și o casă, iar trupul unui copilăș înghițit de ape a fost găsit abia mai tîrziu.

Dacă pe aceste meleaguri au trăit oameni și acum câteva mii de ani, aceștia trebuie să fi nutrit față de el teama sau adorația pe care o resimți față de un zeu. Relația mea cu apa a fost, în orice caz, cea a omului din narațiunile biblice. Mulți ani mai târziu, la sfatul și cu sprijinul prietenului meu mai vîrstnic Miklós Mészöly, am cumpărat în amonte de Budapesta, pe insula Kisoroszi de la cotul Dunării, o casuță de vacanță din lemn. Casa e așezată într-unul dintre punctele cele mai înalte ale insulei. Dacă privesc în jur, mă simt ca în valea Cușmedului, dar, oricît ar părea de copilăresc, faptul că știu că Dunărea nu seacă și că se poate prinde mereu pește îmi dă un sentiment de bine. „Și e mult vînat mic“ – mi-a spus Miklós, după ce, enumerîndu-i avantajele pe care le oferă insula, mă îndemnam parcă să fac tîrgul. A ajuns foarte de tînăr pe front, apoi în captivitate. De vreo trei decenii, duce pe insulă existența simplă și puritană a omului trecut prin multe, care se așteaptă la orice. A știut exact de ce am și eu nevoie, la vreo treizeci de kilometri depărtare de Budapesta: de libertate, de deschidere. Și de siguranță. Fie și doar cu „minimul de subzistență“, asigurat aici, în proximitatea naturii, chiar și pentru vremuri veterotestamentare.

Copil fiind, la Cușmed, după rînduială și obicei, mă simțeam **ales**, apărat – cum simțeam de altminteri despre noi toți: muntele îmbrățișează ocrotitor; pe culme, ca printr-o minune, își are izvorul o apă curgătoare, iar în vremuri de restriște, oricînd te-ai fi putut face nevăzut în pădure. Dacă a trăit cu-adevărat aici acum cîteva mii de ani, omul cred că trebuie să fi adorat și Piatra-Mare ori pădurea.

În ce mă privește, am trăit cu istoria într-o relație cu adevărat nemijlocită. Conștiința mea istorică de prunc își trăgea seva din elemente ale realității din preajmă. Ctitorul bisericii din Cușmed a fost Ioan de Hunedoara, tatăl regelui Matia. Legende despre cei doi erau încă vii. Odinioară, un tunel ducea din biserică pînă la marginea pădurii. Aici își aflau adăpost locuitorii satului dacă erau nevoiți să se refugieze din fața tătarilor. Intrarea surpată a tunelului n-au căutat-o doar arheologii – întreaga copilărie mi-am petrecut-o încercînd s-o descopăr; cred că și azi mai scotocesc copiii din Cușmed după ea...

Familia din Cușmed a mamei mele se trăgea din Inlăceni, un sat din apropiere, situat pe un lanț muntos, în ținutul unde, sub stîncă numită Calul lui Firtos, își are izvorul un alt pîrîu. La marginea Inlăcenilor, se pot vedea urmele fostului drum roman și ale unui clastru. Multe dintre pietrele cioplite ale clastrului au fost utilizate de cei din Inlăceni la zidirea propriilor case. În copilărie, am vizitat un grajd din a cărui fundație privea spre iesle Ianus cel cu două chipuri. Grajdul ar fi fost păcat să se demoleze, așa că proprietarul a preferat să permită vizitarea lui cu scop muzeal, cultural.

Tuburile îmbinabile ale apeductului construit de romani s-au păstrat atît de bine, încît am văzut o gospodărie în care stăpîna inventivă trimitea prin ele apa de la fîntîna la adăpătarea din curtea de păsări. Biserica din Cușmed – ca orice biserică transilvăneană, în general, oricît de mică – seamănă totuși cu o cetate. În copilărie, orice biserică ce aducea a cetate o socoteam ilustrarea cîntecului **Puternică cetate ne e nouă Dumnezeu**.

Pe poarta ce dădea în țințirumul bisericii reformate din Cușmed puteam intra oricînd. Grădina noastră, biserica, cimitirul erau, pentru mine, locuri de joacă. Orice se-ntîmpla în biserică – hop și eu. La orele de religie, am început să mă duc foarte de timpuriu, ca și cu tata, la școală: „în hoinăreală“. Instituția **hoinărelii** era prezentă ca un fel de serviciu de păzit copiii. Copiii mai mici, care nu aveau încă vîrsta de grădiniță sau de școală, erau trimiși împreună cu cei mai mari („în hoinăreală“) la grădiniță, la școală – să aibă cineva grijă de ei.

La orele de religie, mă duceam în văzul tuturor, dar „în taină“. M-am născut în 1950, cînd a început să bîntuie dictatura proletară, să se ascută lupta de clasă etc. Tata, ca învățător, avea de luptat împotriva „reacțiunii clericale și a înșelării poporului prin religie“. Copiii trebuiau opriți să meargă la orele de religie. Duminicile, el era obligat să organizeze activități școlare, pentru ca tinerii să nu se poată duce la biserică.

Tata și-a făcut de altminteri studiile în școli confessionale catolice; el a fost ultimul învățător cu astfel de pregătire din satul său (învecinatul Atid). După închiderea acestor școli, a predat în alte aproximativ zece instituții de învățământ de stat; pe atunci, învățătorii erau transferați, uneori lunar, în scop educativ, pentru ca nu cumva să aibă vreme să organizeze pe undeva ceva „împotriva democrației populare pe cale de afirmare“. A reușit, în cele din urmă, să rămână, timp de un deceniu, pe loc în Cușmed, satul în care se născuse mama.

Familia mamei mele este unitariană. Bunicii s-au mutat din unitarianul Inlăceni în reformatul Cușmed și au devenit reformați („nu e mare deosebire“ – spunea bunicul, răposatul Sámuel Török), cu toate că se simțeau încă unitarieni. Fratele bunicii a fost, vreme de aproape patru decenii, pastorul bisericii fortificate unitariene de la Dîrjiu. Era un om vesel, iubitor de viață, numit uneori preot secular, pentru că organiza cu tinerii din Dîrjiu spectacole de teatru. Biserica fortificată e renumită datorită stilului arhitectonic și neasemuitelor sale fresce medievale.

Odinioară, biserica din Cușmed a fost și ea catolică, avînd pe un perete, sub straturile de var ale epocii reformate – după mărturia bătrînilor – o frumoasă frescă cu Fecioara Maria.

Pe mine – în spiritul epocii și din cauza postului ocupat de tata – nici n-ar fi avut voie să mă boteze. Am fost botezat pe ascuns în biserica romano-catolică din Atid, unde Márton Szávai, bunicul după tată, a fost „epitrop numit pe viață al consiliului parohial“. Iar orele de religie le-am făcut la biserica și parohia reformată din Cușmed. Sub cuvînt că, pe timpul cît stau acolo, pot să fiu supravegheat.

Am primit educație religioasă la parohia reformată din Cușmed, ca urmaș botezat catolic al unei familii catolice pe linie paternă și al uneia unitariene pe linie maternă. Ca să mă exprim limpede: esențială era nu confesiunea protestantă calvină, ci **religiozitatea** ca atare. Căci tata (cu cîțiva ani mai devreme, dascăl romano-catolic) și colegii săi învățători le predau copiilor în școli (chiar și la ședințele cu părinții, tot asta trebuiau „să prelucreze, în scopul lămuririi părinților“) că Dumnezeu nu există, iar Biserica nu e altceva decît un instrument de prostire a poporului. Tînărul preot reformat din Cușmed și soția lui erau în relații bune cu tata și mama, tînăra pereche vecină. În public, nu se arătau împreună. Căci tata nu avea voie să aibă legături cu reacțiunea clericală. Adoram orele de religie – pentru mine, ele erau un fel de după-amieze de poveste.

În principiu, m-aș fi putut naște în altă religie, chiar și musulmană, să zicem – însă „epica“ Bibliei m-ar fi atras în orice loc, în orice epocă istorică mai presus de orice.

De frecventat am frecventat eu și biserica catolică, și am făcut și ore de religie. Aflat în vizită la Atid, la bunicii pe linie paternă (de multe ori, din cauza bolilor tatei și a altor ne-cazuri, mă primeau atît bunicii din partea tatei, cît și cei din partea mamei), bunicul mă ducea la biserica catolică, la misă, ori mă trimitea împreună cu copiii mai

Albia (bună și de bătut cu piciorul) a Cușmedului

mari la orele de religie, unde nu constatam nimic deosebit: seducătoarea – pentru mine – epică biblică era aceeași...

Era epoca în care tata a trebuit să devină obligatoriu materialist și ateu, fapt pe care familia – înclinându-se în fața constrângerii vremurilor și lăsându-l pe tata pradă capriciilor istoriei – l-a acceptat. „Dacă doar în felul ăsta poți rămîne în viață, atunci fii comunist!“ Cam așa gîndea bunicul despre fiul său, și dădea de veste cu glas tare (priceapă cine poate!): „Nici că se poate comunist mai mare decît unul care respectă decalogul.“ Soluție pișicheră, pe care o iscusită gîndire personală o găsisese pentru un paradox de conștiință. Prin asta le dădea bătrînul de știre celor cu scara de valori deopotrivă cu a lui (fusesse epitrop al consiliului parohial catolic): „Băiatul meu acum e comunist, dar e cu frică de Dumnezeu“; în ce-i privește, reprezentanții puterii, tot timpul numai ochi și urechi, chiar dacă o asemenea laudă nu le făcea plăcere, tot nu puteau spune, nu puteau susține că adevăratul tovarăș nu trebuie să respecte cele stabilite de textul decalogului...

Primele licăriri ale conștiinței mele de fraged copil îmi spuneau că lumea din jurul meu (foarte divizată, pestriță confesional) împărțea oamenii în două grupuri: unii **cu frică de Dumnezeu** și, alții, **pentru care nimic nu e sfînt: nici Dumnezeu, nici omul**.

Cu împărțirea eram de acord, dar în copilărie expresia **cu frică de Dumnezeu** m-a pus multă vreme în încurcătură.

De ce să trebuiască să te temi?

De ce să te temi de BUNUL DUMNEZEU?

Dacă mi-aduc și azi aminte – cu bucurie? – de perioada timpurie a copilăriei mele e pentru că de nimic pe lume nu-mi era frică. Nici de Dumnezeu, cu toate că am trăit neconținut în apropierea casei sale. Mi-l închipuiam ca pe un bătrîn împovărat de ani, cu părul alb, care nici măcar corp nu are; doar un cap mare, vechi în zile, care ocupă totul, care e tot timpul cît tavanul. Și, cum biserica era locul cel mai amplu unde mă puteam uita la tavan, pentru mine Dumnezeu era cu adevărat acasă în biserică. În acea biserică din Cușmed mă fermeca întotdeauna acustica. Amplifica sunetul. Serile, mă rugam deseori; la bunici, la culcare, înainte de a adormi, ne rugam mereu. „Împreunează-ți mînuțele, Géza!“ Acasă, nu trebuia să mă rog. „Nu-i nimic că acasă nu te rogi – spuneau amîndouă bunicile și străbunica –, mă rog eu pentru tine seară de seară.“ Îmi băgaseră deja bine în cap că, dacă mă dau de gol că obișnuiesc să mă rog, tata ar putea avea de suferit.

Străbunica din Atid (bunica tatei) avea deseori grijă de mine. Cînd tata era bolnav ori cînd părinții mei erau mai ocupați, o chemau la noi pe străbunica. Cu ea cred că am stat de vorbă cel mai mult în viața mea. Era o bătrînă reformată foarte credincioasă, răspîndea parcă în jurul ei ceva din atmosfera războaielor religioase. Pe ginerele ei, bunicul, epitrop al consiliului parohial, catolic, nu-l avea la inimă.

Cred că acesta era unul dintre puținele simțăminte negative pe care și le-a îngăduit în viață. Lucrul cel mai rău pe care-l spunea despre bunicul era atât: „Ăla e un papistaș“ și adăuga numaidecît: „Dar tu trebuie să-l iubești, pentru că e bunicul tău.“ În ce mă privește, chiar îl iubeam pe papistașul acela bătrîn, dintr-o bucată, optimist, care toată viața nu mi-a fost doar bunic, ci și prieten, tovarăș de joacă – dar n-am putut să pricep de ce e papistaș. Străbunica m-a tot lămurit (ani de zile), pînă m-am luminat, iar cînd m-am luminat, atunci n-am mai înțeles *ce e rău* în faptul că cineva e papistaș. „*Nu-i nimic rău*“ – mă liniștea străbunica, și se căia, cred, a mia oară că a lăsat să-i scape ceva rău despre bunicul.

*Vedere panoramică din turnul
din Cușmed*

O iubeam tare mult pe bătrînica aceea inimoasă, străbunica mea Eszter Kovács. Și numele ei îmi plăcea. „Cînd o să cresc, o să am nevastă, o să mi se nască o fetiță și o s-o botez Eszter“, îi promiteam, cînd voiam să-i spun ceva foarte frumos. Erau clipe în care străbunica închidea ochii, răsufla adînc, iar eu o urmăream cu atenție dacă lăcrimează cu adevărat. Căci voia să țină secret lucru ăsta...

La vîrsta de douăzeci și șase de ani, într-un orășel transilvănean, într-o frumoasă zi de sfîrșit de august, am declarat la sfatul popular local nașterea fetiței mele, Eszter Szávai. Doamnele funcționare, pe care le înțîlneam deseori și cărora niciodată nu scăpam prilejul să le tot spun cît sînt de minunate și că am față de ele cea mai adîncă venerație din lume, doamnele, așadar, m-au întreat: „Dragă Géza, de

ce-i puneți fetei un nume atît de evreiesc?“ La care eu am avut un acces de rîs și am privit, cu sufletul, spre cer: „Ei, iată răsplata, nimic nu rămîne neplătit: l-ai făcut papistaș pe bătrîn, acum ți se dă îndărăt...“ Străbunica era la acea dată de patru ani dusă în lumea celor drepți. Pentru că s-a stins chiar în timpul unei sesiuni de examene, părinții mi-au scris abia după aceea că „am înmormîntat-o pe străbunica“. Nu m-a surprins, pentru că, după unul dintre examene, la un pahar cu vin, într-un restaurant, i-am mărturisit doamnei din acea vreme a inimii mele că simt că străbunica, marea mea parteneră de discuție, e bolnavă și e pe moarte... Lucru pe care-l amintesc acum doar ca să pot spune: mai că mă simt apt și pentru vreuna dintre religiile întemeiate pe telepatie, pe parapsihologie...

Copil fiind, nu mă temeam de Dumnezeu. Străbunica mi-a explicat că de Bunul Dumnezeu nu trebuie să-ți fie frică; doar oamenii răi au a se teme, căci pe ei îi pedepsește.

Serile, cînd ne rugam și mă lăsau de unul singur, mă uitam la chipul bătrîn, cărunt al Bunului Dumnezeu de pe tavan, căci tot timpul era mare cît tavanul. Cel mai mare din biserică. Oricît de mică ar fi fost însă odaia pe al cărei tavan **priveam**, auzeam **glasul uriaș al bisericii**. Nu spunea niciodată nimic, dar îmi răsuna în urechi: era ceva ca sunetul unei gigantice sfirleze. Cînd străbunica mă liniștea, spunîndu-mi că Bunul Dumnezeu e peste tot, că e, așadar, tot timpul cu noi, încercam să-l văd și afară, sub cerul liber. Căci credeam că, dacă l-aș zări afară, chipul lui n-ar acoperi doar tavanul unei odăi sau al bisericii, ci bolta cerului în toată întinderea ei – și așa, amplificat, aș fi vrut să-l privesc în față. Cred că tocmai cerința **de a-l privi în față** făcea să aibă doar chip, iar corp nu.

Teama am simțit-o pentru prima oară la mama. Grav bolnav, tata era deseori dus la spital, cazuri în care venea să doarmă noaptea la noi străbunica ori sora mamei, ca să nu rămînem singuri. Serile, mama înclua cu grijă toate ușile, trăgea ferestrele și punea securea lîngă ușa odăii. Nici atunci nu-mi era frică de beznă. Simțeam că străbunica are dreptate: Bunul Dumnezeu e prezent, e mereu și peste tot cu noi... Această prezență mi-era destul de greu să mi-o închipui ziua, dar seara, noaptea, în întuneric, Îl simțeam cu adevărat veghind asupra noastră. **Despre El**, vorbeam doar cu străbunica. Străbunicii puteam să-i spun totul, puteam veni

în fața ei cu orice idee. Această bătrînă incredibil de puritană și virtuoasă spunea vorbe urîte doar cînd mă cita pe mine. În intimitatea familiei, își aducea uneori aminte, zîmbind cu îngăduință: „Aduce micuțul Géza scăunelul, se așază în fața mea și spune, bunico, să stăm de vorbă. Despre ce să vorbim, dragul meu băiețel? Despre toate cîte pizdele mă-sii!“ Ultima propoziție străbunica o reda mlădiindu-și vocea ca un copil mic (cum trebuie să se fi auzit din gura mea). Sublinia, și prin asta, caracterul de citat al cuvintelor urîte, iar faptul citării îl evidenția – față de ea însăși și de auditoriul ei – drept greșeală pardonabilă. Ca și faptul propriuzis că venisem cu asemenea cereri. Puteam veni la ea cu orice. Bătînd drumurile cu co-

pii mai mici sau mai mari, noi, prichindeii, primeam de la cei mai răsăriți decît noi toate lămuririle imaginabile și inimaginabile legate de fondul și consecințele relațiilor dintre sexe, dar, ca să verific cît de juste ori false îmi sînt „cunoștințele“, mă puteam adresa, din lumea celor mari, cu precădere străbunicii mele. (M-am înființat cu tema asta și la părinții mei, dar ei s-au uitat, peste capul meu, unul la celălalt și au izbucnit într-un nestăvilit hohot de rîs. Degeaba s-a străduit numaidecît tata să-și stăpînească ilaritatea și, încrețindu-și fruntea a om ce acordă atenția cuvenită marilor întrebări existențiale, mi-a dat să înțeleg că e gata de dialog: apăi nici că am mai stat de vorbă cu el; nu se lasă el, puiul de bărbat, dus cu preșul!) Cînd tata a ajuns la spital, iar mama a început să se uite la mine ca la un orfan de tată, tot străbunicii am îndrăznit să-i adresez întrebarea: „Bunico, e adevărat că moare tăticul?“

N-a zis nici da, nici nu, nici măcar tristețe n-am zărit pe chipul ei, doar atît, că tare mă mai iubea bătrînica asta: „Dragul meu băiețaș, să ne rugăm pentru tăticul tău, să nu moară!“

Ne-am rugat, în perioada aceea, seară de seară.

În timp ce se juca, o fetiță l-a pomenit pe Bunul Dumnezeu așa: **Bunuțule Dumnezeu!** Am fost cuprins de gelozie și invidie că ea are o legătură mai personală, specială cu Dumnezeu. Iar în seara aceea am început, la rîndul meu, cuprins nițel de rușine, să mă rog așa: „Bunuțule Dumnezeu adorat, fă să nu moară tăticul meu.“ Simțămîntul meu de rușine legat de modul în care mă adresasem cu „Bunuțule“ lui Dumnezeu era atît de pronunțat, că nici măcar cu străbunica n-am îndrăznit să vorbesc, nici în fața ei nu lăsam să-mi scape „Bunuțule Dumnezeu!“ – doar seara, cînd eram singur sub plafon; s-a întîmplat ca, în timp ce-mi formulam „cererea“, să plîng, iar bătrînul chip cărunț să fluctueze, ba mai departe, ba mai aproape pe plafon. Am amețit.

Am început să mă tem, dar nu de Dumnezeu...

Manifestarea – spectaculoasă, umilitoare – a înfricoșării, de fapt a temerii mele a avut loc în mod public.

Tata îmi adusese (între două internări în spital) o bicicletă. În toată regula, cu două roți, cu lanț, copie în miniatură a celor pentru oamenii mari; nu era un vehicul cu trei roți pentru năpîrstoci de grădiniță, ci trebuia să mergi pe ea ținîndu-ți cu înaltă măiestrie echilibrul, lucru prețuit de ceata de copii.

Mă făleam cu ea în piața mare din Cușmed, pe terenul din fața școlii. Unul-doi prieteni mi-au cerut-o, dar n-am dat-o. Nici băieților mai mari, care te țin din scurt și nu au, în general, obiceiul să ceară, ci pur și simplu să ia. Doar că fenomenala bicicletă, din care ceva asemănător în sat nici că găseai, ei bine asta depășea valoarea a ceea ce putea fi luat cu forța. Una ca asta nici că-ndrăzneau să facă. Unuia însă, un băiat mai răsărit, i-a venit o genială idee practică. S-a apropiat și s-a aplecat spre mine, ca să nu trebuiască să vorbească prea tare, căci avea îndoieli că ceea ce voia să spună poate fi, de fapt, spus. Și mi-a zis:

– Dacă nu-mi dai bicicleta, o să mă rog ca tatăl tău să moară la spital.

Am împietrit pur și simplu, nici să mai scot o vorbă ori să mă mișc n-am mai fost în stare. Dar nici nu m-am dat jos de pe bicicletă. Stăteam nemișcat pe ea și strângeam ghidonul. Băiatul vedea deja pe chipul meu că a învins. Cu îndrjirea plină de superioritate a învingătorilor, s-a dus pînă la colțul casei de cultură, a îngenuncheat pe piatra de acolo, și-a împreunat mîinile a rugăciune și, înainte de a-și îndrepta privirile spre cer, s-a uitat cu coada ochiului la mine.

M-am dus glonț să-i duc bicicleta; s-a ridicat în picioare și abia atunci mi-am revenit și am izbucnit în plîns. Nici n-a apucat să se așeze bine în șa și să se echilibreze, că ceilalți și-au și dat seama de cele întîmplate. Au tăbărit în toată regula pe mine și pe băiatul de pe bicicletă; trei copii stăteau deja ciorchine pe piatra din colț ca să poată îngenunchea. Toți au vrut deodată să înceapă să se roage să moară tata la spital – dacă nu le dau (*mie, mie, mie!...*) bicicleta numaidecît.

Felul în care m-am purtat atunci, ce am fost atunci în stare să fac – parcă nici n-aș fi fost eu. Am început să țip ca din gură de șarpe, să urlu. Goneam între bicicletă și copii: era imposibil să i-o dau fiecăruia dintre ei în același timp. Cu toate că fiecare se pusese deja să se roage. Țipetele de-a dreptul sălbătice au atras atenția oamenilor mari care jucau cărți în cealaltă parte a pieței, în fața prăvăliei. Nu înțelegeau ce se petrece, vedeau doar că, desigur, copiii mă agresează. Unul a strigat spre ei doar atît:

– Băgați de seamă, nu vă atingeți de micuțul Géza, că vine Samu Török și vă belește.

Cei mari se uitau semnificativ în josul drumului, de parcă bunicul s-ar fi apropiat cu adevărat. Stratagema le-a reușit; firește, nici urmă de Samu Török (deși credeam că țipetele mele, atît de sonore, le aude tot satul, chiar și bunicul!), dar simpla pomenire a numelui său a avut un efect magic. Era un om care a vrut să-și bată și ginerele cînd acesta mi-a pălmuit vărul (pe băiatul surorii mamei mele).

Copiii au luat-o la fugă care încotro, bicicleta zăcea culcată la pămînt, mie însă mi-era imposibil să mă opresc. Țipam în gura mare, alergam de colo-colo, făceam mișcări fără noimă, înfricoșat de moarte că rugăciunile se înalță spre cer.

Cîțiva adulți au lăsat pentru o jumătate de minut cărțile din mînă, s-au uitat în jur, au văzut că ceata de copii s-a împrăștiat mîncînd pămîntul. Eu însă stau tot acolo și urlu – destul de dezagreabil –, dar pe băieți nu e voie să-i consolezi. Nenea Mihály T. a ridicat bicicleta din praf. N-a întins-o spre mine, ci a sprijinit-o pe cele două roți și a privit la mine rînjind. Eu la el. La adăpostul clădirii, unde ceilalți oameni nu-l puteau vedea, acest tataie rînjit s-a urcat pe bicicletă, în timp ce privea atent cum o să reacționez. Nu s-a lăsat cu toată greutatea pe șa, căci bicicleta de copil s-ar fi dezagregat sub el. Mai curînd, s-a prefăcut că se așază, fapt pentru care a trebuit să-și îndoaie picioarele, ajungînd aproape să îngenuncheze. Cu bicicleta între picioare. Mi-a fost teamă că o să înceapă să se roage. Socoteala pe care și-o făcuse s-a dovedit însă greșită, căci nici nu s-a putut menține în

această bizară poziție ghemuită de batracian, și nici să se ridice nu mai era capabil fără să se sprijine pe șaua bicicletei. Din această mișcare, roata din spate s-a strîmbat atît de evident, încît, atunci cînd acest bărbat tomnatic, dar încă nu bătrîn s-a ridicat și a încercat să învîrtă roata, aceasta nu s-a mișcat. A pus atunci bicicleta pe genunchi și, încercînd să-i îndrepte janta și spițele, a început să înjure cît îl ținea gura: „Lua-i-ar naiba pe puștanii ăștia, s-au așezat pe bicicletă și au strîmbat-o.“ În acele clipe, nu mai urlam – doar plîngeam, omeneste.

N-am vorbit cu nimeni despre cele întîmplate, mama aproape că m-a bătut că am stricat, împreună cu neciopliții ceilalți de puștani, bunătațe de bicicletă. (De n-aș fi fost pe punctul de a deveni orfan de tată, aș fi luat-o sigur pe coajă.)

Mi-era foarte teamă: nu de Dumnezeu, ci că moare tata. Și, mai ales, că nu aveam cu ce să-l înmormîntăm. Adulții familiei asta șușoteau între ei. Familia se temea ca nu cumva cei din învățămînt „să-i organizeze o înmormîntare comunistă oficială, fără preot“. Deși preotul catolic nici nu l-ar mai fi înmormîntat pe fostul dascăl de biserică și învățător, căruia îi încetase orice legătură cu biserica... L-ar fi înmormîntat un preot unitarian sau reformat dintre rubedenii sau dintre prieteni. Dezorientarea era totală: dacă ne opunem regimului, „ne dăm ostentativ cu religia“, atunci mama și cu mine mai primim oare după tata vreo indemnizație de văduvă sau de orfan?

Atunci, bunicul dinspre tata a spus: „Sigur e că n-or să-mi bage copilul în mormînt ca pe un păgîn. Dacă altă soluție nu e, atunci o să-i citesc eu textul biblic.“

Cred că oameni dintr-ăștia ca bunicul sînt întemeietori de religii. Care, în vîrtejul capricios al lumii, instituie religia cea nouă pe propria lor conștiință!

